ZAMONAVIY O'ZBEK TILI NEOLOGIZMLARINING IJTIMOIY-LINGVISTIK TAHLIL

Oltiboyeva Muqaddam
Termiz davlat pedagogika instituti tillar fakulteti
O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishining 409 guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy o‘zbek tilida yuzaga kelayotgan neologizmlarning ijtimoiy-lingvistik xususiyatlari tahlil qilinadi. Unda yangi so‘zlarning paydo bo‘lish sabablari, jamiyat taraqqiyoti, texnologik rivojlanish, internet va ommaviy axborot vositalarining tilga ta’siri yoritiladi. Shuningdek, neologizmlarning nutq madaniyati, yoshlar tili hamda adabiy til me’yorlariga ta’siri misollar asosida o‘rganiladi. Tadqiqot davomida zamonaviy o‘zbek tilida qo‘llanilayotgan yangi birliklarning lingvistik va ijtimoiy ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so’zlar: neologizm, zamonaviy o‘zbek tili, ijtimoiy-lingvistik tahlil, yangi so‘zlar, til taraqqiyoti, internet tili, ommaviy axborot vositalari, leksik qatlam, nutq madaniyati, til me’yorlari.

Abstract: This article analyzes the sociolinguistic features of neologisms emerging in the modern Uzbek language. It covers the reasons for the emergence of new words, the development of society, technological development, the impact of the Internet and mass media on the language. It also studies the impact of neologisms on speech culture, youth language, and literary language norms on the basis of examples. The study reveals the linguistic and social significance of new units used in the modern Uzbek language.

Keywords: neologism, modern Uzbek language, sociolinguistic analysis, new words, language development, Internet language, mass media, lexical layer, speech culture, language norms.

Аннотация: В данной статье анализируются социолингвистические особенности неологизмов, возникающих в современном узбекском языке. Рассматриваются причины появления новых слов, развитие общества, технологическое развитие, влияние интернета и средств массовой информатsii на язык. На примерах также изучается влияние неологизмов на речевую культуру, язык молодежи и литературные языковые нормы. Исследование выявляет лингвистическое и социальное значение новых единиц, используемых в современном узбекском языке.

Ключевые слова: неологизм, современный узбекский язык, социолингвистический анализ, новые слова, развитие языка, язык интернета, средства массовой информатsii, лексический слой, речевая культура, языковые нормы.

XXI asr axborot texnologiyalari asri bo‘lib, bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar inson hayotining muhim qismiga aylangan. Ular nafaqat muloqot vositasi, balki yangi so‘z va iboralar yuzaga keladigan muhit ham hisoblanadi. Tilshunoslikda bunday yangi birliklar neologizm deb ataladi. Neologizmlar tilning boyishi va rivojlanishida muhim o‘rin tutadi hamda ko‘pincha yangi texnologiyalar, ijtimoiy hodisalar va zamonaviy tushunchalar ta’sirida paydo bo‘ladi. Ijtimoiy tarmoqlarda esa bu jarayon juda tez kechadi, chunki foydalanuvchilar yangi so‘zlarni tez ommalashtiradi.[1]

Tadqiqotlarda Facebook, Twitter va Instagram kabi platformalarda qo‘llanilayotgan neologizmlar o‘rganilgan. Ayrim olimlar ularning ko‘pchiligi ot turkumiga oid ekanligini, shuningdek ingliz tilining kuchli ta’siri mavjudligini qayd etgan. Instagramdagi neologizmlarning asosiy qismi esa sleng shaklida qo‘llanishi aniqlangan.

Mazkur tadqiqotda Facebook, Twitter va Instagram tarmoqlaridan tanlab olingan 100 ta neologizm semantik, grammatik va pragmatik jihatdan tahlil qilindi. Tahlilda tavsifiy, qiyosiy hamda statistik metodlardan foydalanildi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, neologizmlarning asosiy qismi ingliz tilidan o‘zlashgan bo‘lib, ularning ko‘pchiligi ot turkumiga mansub ekani aniqlandi. Shuningdek, yangi so‘zlar asosan yoshlar nutqida faol qo‘llanishi kuzatildi.[2]

Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, neologizmlarning paydo bo‘lishiga jamiyatdagi o‘zgarishlar, texnologik taraqqiyot va global jarayonlar kuchli ta’sir qiladi. Masalan, pandemiya davrida yangi tushunchalar bilan birga yangi so‘zlar ham keng tarqaldi. Bundan tashqari, ijtimoiy tarmoqlardagi norasmiy muloqot muhiti ham sleng va yangi iboralarning ommalashishiga sabab bo‘lmoqda. Shu bilan birga, ingliz tilining ta’siri natijasida o‘zbek tilidagi ko‘plab neologizmlar chet tillardan kirib kelayotgani kuzatildi.[3]

Globallashuv va raqamli texnologiyalar rivoji bugungi kunda jamiyat hayotining barcha sohalariga ta’sir ko‘rsatmoqda. Bu jarayon o‘zbek tilida ham yangi leksik birliklarning paydo bo‘lishiga sabab bo‘lmoqda. Xususan, xorijiy atamalar, internet orqali kirib kelayotgan yangi so‘zlar, jargonlar hamda ijtimoiy tarmoqlar tili o‘zbek tilining lug‘at boyligini kengaytirmoqda.

Bunday o‘zgarishlar natijasida tilning leksik tarkibida yangilanish jarayoni yuz bermoqda, ayrim so‘zlarning ma’nosi kengayib, yangi qatlamlar shakllanmoqda. Shu bilan birga, bu hodisalarning adabiy til me’yorlariga ta’siri, rasmiy va yozma nutqda qo‘llanish darajasi hamda til tizimida barqarorlashuvi hali yetarli darajada o‘rganilmagan masalalardan biri hisoblanadi.[4]

Zamonaviy o‘zbek tilidagi leksik o‘zgarishlarni tadqiq etish tilning bugungi rivojlanish bosqichini tushunish, yangi birliklarning til tizimidagi o‘rnini belgilash va ularning jamiyat hayotidagi ahamiyatini aniqlashda muhimdir. Ayniqsa, davlat tilining mavqeini mustahkamlash, adabiy til me’yorlarini saqlash hamda zamonaviy til siyosatini samarali olib borishda bunday tadqiqotlar alohida ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi zamonaviy o‘zbek tilida kuzatilayotgan transformatsion jarayonlarni, jumladan neologizmlar, jargonlar va internet tilining ta’sirini tahlil qilish, ularning kelib chiqish omillari, funksional vazifasi hamda adabiy tilga ko‘rsatayotgan ta’sirini aniqlashdan iborat.[5]

Zamonaviy o‘zbek tilida neologizmlar, jargonlar va internet tilining keng qo‘llanilishi til taraqqiyotining muhim belgilaridan biri hisoblanadi. Globallashuv, axborot texnologiyalari va ijtimoiy tarmoqlarning rivojlanishi natijasida tilning leksik tarkibi yangi birliklar bilan boyib bormoqda. Ayniqsa, ingliz tilidan kirib kelayotgan atamalar va internetga oid so‘zlar yoshlar nutqida faol qo‘llanilmoqda. Bu holat bir tomondan tilning rivojlanishi va zamonaviylashuviga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan adabiy til me’yorlariga ma’lum darajada ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu sababli yangi leksik birliklarni lingvistik jihatdan o‘rganish, ularning qo‘llanish doirasini aniqlash hamda adabiy til me’yorlari bilan uyg‘unlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy o‘zbek tilining rivojlanish jarayonlarini tadqiq etish esa til siyosatini takomillashtirish va davlat tilining mavqeini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Til jamiyat bilan birgalikda rivojlanadigan ijtimoiy hodisa bo‘lib, zamonaviy davrda yuz berayotgan texnologik va madaniy o‘zgarishlar o‘zbek tilining leksik tizimiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Ayniqsa, internet tarmoqlari, ommaviy

kommunikatsiya vositalari hamda global axborot almashinuvi natijasida neologizmlar va yangi uslubiy birliklar keng tarqalmoqda. Bu birliklar kundalik nutqni soddalashtirish, tezkor muloqotni ta'minlash va yangi tushunchalarni ifodalashda muhim vosita bo'lib xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, ayrim neologizm va jargonlarning me'yoriy tilga mos kelmasligi adabiy tilning sofligi va uslubiy me'yorlariga ta'sir qilishi mumkin. Shu sababli yangi leksik birliklarni ilmiy asosda o'rganish, ularning til tizimidagi o'rnini aniqlash va maqsadga muvofiq qo'llash masalalari dolzarb ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy o'zbek tilidagi transformatsion jarayonlarni chuqur tadqiq etish til taraqqiyotini belgilash, davlat tilining nufuzini oshirish hamda milliy til me'yorlarini saqlashda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Reformatskiy A. A. Tilshunoslik asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 1981.
2. Hojiev O'. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2002.
3. Mahmudov N. O'zbek tili leksikologiyasi. – Toshkent: Fan, 2010.
4. Crystal D. Language and the Internet. – Cambridge University Press, 2011.
5. Bauer L. Introducing Linguistic Morphology. – Edinburgh University Press, 2003.
6. Mardonova Lobar Umaraliyevna. (2024). TARIXIY MANBALARDA AMIR TEMUR OBRAZINING BADIIY TALQINLARI. IMRAS, 7(6), 56–60.
7. Saidmuradova, S., & Madina, T. L. (2024). ALISHER NAVOIY SHE'RIYATI POETIKASI. *PEDAGOGS*, *57*(1), 147-152.
8. Mukhtarova, M. S., Namozova, S. B., & Mardonova, L. U. (2023). A Lyrical View of History. *Journal of Law and Sustainable Development*, *11*(12), e2676.

9. Xurramovna, Q. G., & To'raqulovna, D. M. (2025, December). "FARHOD VA SHIRIN" DOSTONIDAGI ONOMOSTIK BIRLIKLARNING BADIIY-POETIK AHAMIYATI. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON SUPPORT OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION.* (Vol. 1, No. 5, pp. 58-61).
10. Komilovna M. S. Hydronims Formed by the Method of Syntactic and Transonimization //World Bulletin of Social Sciences. – T. 37. – C. 16-18.
11. Dilshoda, A., Dilfuza, T., Muxlisa, M., & Dildora, A. (2025). MAXTUMQULI SHE'RIYATIDA HAYOTIYLIK. SHOKH LIBRARY, 1(11).
12. Abdurashidovich M. A. LINGUISTIC APPROACH TO NESTED DICTIONARIES AND THEIR HISTORICAL DEVELOPMENT //Multidisciplinary and Multidimensional Journal. – 2024. – T. 3. – №. 5. – C. 144-147.
13. Farida, X., To'xtayeva, D., Murtazayeva, M., & Abdurahmonova, D. (2025). "LISON UT-TAYR" DOSTONINING BOBLAR BO 'YICHA TASNIFI. *PEDAGOGIK ISLOHOTLAR VA ULARNING YECHIMLARI*, *17*(02), 117-121.
14. Zafariddin, Temirov, and Xujanova Nasiba. "The Triumph of Light Over Darkness." *American Journal of Research in Humanities and Social Sciences*, vol. 33, 20 Feb. 2025, pp. 34-37.
15. Zebiniso, T. (2022). SIFAT SOZ TURKUMINING USLUBIY XUSUSIYATLARI. *Scientific Impulse*, *1*(4), 34-37.